

Forskningsetiska delegationen

TENK

Verksamhetsberättelse 2010 (1.2.2010–31.1.2010)

1 Delegationens sammansättning och möten

Undervisnings- och kulturministeriet har tillsatt den forskningsetiska delegationen TENK för treårsperioden 1.2.2010–31.1.2013. Ny delegationsordförande blev kansler, professor **Krista Varantola** från Tammerfors universitet medan professor **Veikko Launis** från Åbo universitet var vice ordförande. Delegationen hade därtill åtta övriga medlemmar:

Lagstiftningsråd **Markku Helin** (justitieministeriet),
Direktör **Arja Kallio** (Finlands Akademi)
Direktör **Riitta Keiski** (Finlands Akademi),
Överlärare **Irma Mikkonen** (yrkeshögskolan Savonia),
Konsulterande tjänsteman **Tuula Pehu** (jord- och skogsbruksministeriet)
Forskningsprofessor **Jussi Simpura** (Institutet för hälsa och välfärd)
Chef för juridiska frågor **Ari Suomela**, (TEKES) och
Professor **Pirkko Walden** (Åbo Akademi)

Generalsekreterare för delegationen var docent **Liisa Nieminen** till 16.6.2010 och från 1.9.2010 docent **Sanna Kaisa Spoof**. Fil.mag. **Terhi Tarkiainen** var delegationsassistent, förutom i perioden 16.2.2010-31.12.2010 då hon ersattes av pol.kand. **Heidi Laine**.

Forskningsetiska delegationens kansli fanns i anslutning till Vetenskapliga samfundens delegation (VSD) i Helsingfors, Riddarhuset (Regeringsgatan 2 B) till 25.10.2010, när den flyttade till nya lokaler med adressen Mariegatan 7 C 1.

Delegationen sammankom sammanlagt 6 gånger under den period som här granskas. Mötena hölls för det mesta i Vetenskapernas hus, Kyrkogatan 6, 00170 Helsingfors.

2. Förebyggande verksamhet och utbildning

När den nya delegationen inledde sitt arbete presenterade justitieministeriets överdirektör **Sakari Karjalainen** på ett gemensamt möte för ministeriet och TENK 15.3.2010 en översikt av TENKs historia och uppgifter, inklusive delegationens verksamhet. Karjalainen tog upp frågan om det vore skäl att också ta med bland målsättningarna att finansierande organisationer, som stiftelser och vetenskapliga samfund, skulle förmås att förbinda sig att följa de anvisningar om *God vetenskaplig praxis och handläggning av avvikelser från denna (GVP)*, som år 2002 hade formulerats av TENK i samråd med den finländska vetenskapliga gemenskapen. Ordförande **Krista Varantola** skisserade upp kommande utmaningar för TENK under den förestående treårsperioden. Hon ansåg att det viktigaste bör vara det förebyggande arbetet, sådant som betonande av forskningsetik i utbildningen, både grundutbildningen och på högre nivåer, samt aktivt arbete på det internationella planet. Likaså borde anvisningarna om god vetenskaplig praxis uppdateras.

Fram till utgången av år 2010 hade sammanlagt 89 universitet, yrkeshögskolor, forskningsinstitut och andra forskningsorganisationer undertecknat GVP-anvisningarna. En lista över de organisationer som undertecknat anvisningarna finns på delegationens webbsidor: www.tenk.fi/HTK/allekirjoittajat.pdf.

TENK hade på våren 2009 antagit dokumentet ”*Etiska principer för humanistisk, samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig forskning och förslag om ordnande av etikprövning*”. I början av år 2010 sände delegationen dokumentet ifråga till alla forskningsinstanser. Förbindelse att följa dessa gemensamma

spelregler hade vid utgången av år 2010 givits av en majoritet av universiteten och yrkeshögskolorna i Finland samt av forskningsinstitutionerna (bl.a. Finlands Akademi).

Delegationen anordnade 2.11.2010 i Vetenskapernas hus i Helsingfors ett seminarium med rubriken *Eettinen ennakkoarviointi ihmistieteissä* (etisk förhandsprövning inom humaniora) (seminarieprogram i BILAGA 1). Seminariet samlade omkring hundra deltagare från mer än femtio organisationer. Att uppslutningen på seminariet var så omfattande vittnar om universitetens och forskningsinstitutionernas starka motivation att företa etisk förhandsbedömning. Helsingin Sanomat hade en nyhetsartikel om seminariet 3.11. De föredrag som ingick i seminariet har publicerats på TENKs webbplats, adress www.tenk.fi/ennakkoarviointi/.

I likhet med tidigare år fick delegationen ta emot önskemål om utbildning inom det forskningsetiska området från flera universitet och andra forskningsorganisationer. Delegationens ordförande, vissa medlemmar och generalsekreteraren agerade som utbildare i forskningsetik på olika håll i Finland (BILAGA 2). Delegationsmedlemmar och generalsekreteraren försåg också olika instanser med råd om vad som innefattas i god vetenskaplig praxis och om mekanismerna för utredning av kränkningar av GVP.

3 Praktiska fall av handläggning av misstankar om åsidosättande av god vetenskaplig praxis

Till TENK anmälda misstankar om kränkning av GVP

Under perioden 1.2 – 31.12.2010 förde universitet, yrkeshögskolor och andra organ som förbundet sig att följa GVP-anvisningarna sammanlagt sju misstänkta fall av avvikelse från god vetenskaplig praxis till delegationen för ställningstagande. Misstankarna utreddes i respektive organisation, alltså den där den ifrågasatta forskningen pågick eller hade skett. I fem av dessa fall kunde ingen kränkning av GVP konstateras. I ett fall konstaterades fusk, i form av olovliga citat, alltså plagiering. Ett anmält plagiatfall var fortfarande under utredning i december 2010.

Ett av de ovan nämnda fallen hade att göra med processen för granskning av ett manuskript till en avhandling. Universitetet ifråga konstaterade dock att det var fråga om ett kvalitativt problem i de administrativa processerna, inte en kränkning av GVP.

Ett annat fall gällde utredning av rätten för en person som uteslutits ur en forskningsgrupp att använda gruppens forskningsresultat. Denna anmälan om åsidosättande av GVP i samband med frågan om auktorrätten till en forskning avsedd som avhandlingsarbete konstaterades vara obefogad. Med stöd av den egentliga undersökningen konstaterades också ett påstående, enligt vilket forskaren ifråga borde ha nämnts som uppfinnare av den av gruppen patenterade uppfinningen, vara obefogad. Den undersökningsgrupp som i detta sammanhang hade utsetts för fallet betonade att forskaren, så snart som uppfinningen gjorts, utan dröjsmål hade varit skyldig att underrätta sin arbetsgivare om saken, och konstaterade att det krävs mer av en forskare för att denne ska tas med bland uppfinnarna av ett patent, än för att denne anges som auktor av en vetenskaplig artikel.

I en anmälan i anslutning till ett manuskript till en avhandling hade misstankar framförts om dels försummelse av god vetenskaplig praxis, dels fusk i olika former. Efter förundersökning ansåg universitetet att det visserligen fanns brister i avhandlingens sätt att ange referenser, men att ingen kränkning av god vetenskaplig praxis hade skett, på det sätt som definieras av TENK. I detta ärende begärdes senare även utlåtande av TENK. Utlåtandet var inte färdigt vid årets utgång.

I det fjärde fallet undersökte universitetet en anmälan enligt vilken en av universitetet godkänd examen sades innehålla plagierade delar av examensprov som avlagts i en yrkeshögskola. Det konstaterades att där förekom **citat utan tillstånd, alltså plagiat**. Med anledning av detta vidtog universitetet åtgärder för att återta examensbeslutet för personen ifråga.

Utlåtanden av TENK

I perioden 1.2 – 31.12.2010 hade TENK under behandling två misstankar om brott mot god vetenskaplig praxis, som båda hade behandlats på lokalplanet men för vilka det ytterligare hade begärts utlåtande av delegationen. TENK gav utlåtande i det ena fallet under år 2010, och det andra utlåtandet var under beredning vid årets utgång.

Utlåtande 1: Fabrikation av fakta och vårdslöshet samt brister i GVP-förfarandena

Inom en finländsk forskningsorganisation hade undersökts misstankar om fusk, som gällde arbete utfört av en i forskningstjänst anställd utländsk forskare. Samma forskare hade också ingått i en internationell

forskningsgrupp. I sitt utlåtande i ärendet tog TENK ställning till huruvida de förfaranden som den berörda forskningsorganisationen hade använt i utredningen av GVP-kränkningen hade varit oklanderliga, samt till frågan om forskaren hade gjort sig skyldig till kränkning av god vetenskaplig praxis.

I sitt utlåtande anmärkte TENK på forskningsorganisationens förfaringsmetoder: I undersökningen hade övervägande finska använts som språk, trots att finska inte var ifrågavarande forskares modersmål. Likaså måste delegationen ta ställning till frågan om jäv för ordföranden i den grupp som undersökt misstankarna. Trots att det i undersökningen hade förfarits ovarsamt, beslutade TENK sig för att inte rekommendera att undersökningen görs på nytt.

Den forskare som misstankarna gällde hade i forskningsorganisationens egen förundersökning och i den egentliga undersökningen konstaterats ha gjort sig skyldig till kränkning av GVP i fyra distinkta fall: två fall av försummelse samt förfalskning och fabrikation av fakta. Det ena försummelsefallet gällde riktigheten av data som offentliggjorts i en databas. I denna fråga konstaterade TENK inte att forskaren hade varit oaktsam till den grad att saken kunde klassas som försummelse av god vetenskaplig praxis. Beträffande det andra fallet som hade klassats som försummelse konstaterade TENK att frågan hade att göra med forskningsarbetets vetenskapliga kvalitet; detta slags frågor kan TENK inte ta ställning till. Däremot fann TENK i de två övriga fallen att det hade påvisats kränkningar av GVP. Det ena av dessa gällde **fabrikation av data**: Forskaren hade i en inlägga för en kongress hänvisat till forskningsresultat som inte alls förelåg när hänvisningen gjordes. Den gärning som forskningsorganisationen hade betecknat som förvrängning av fakta i kombination med försummelser i forskningsmetoderna, var enligt TENK ett fall av **försummelse av god vetenskaplig praxis** i undersökningen.

Övriga rekommendationer och ställningstaganden

Under året besvarade TENK många förfrågningar, både om forskningsetik och i anslutning till begäran om utlåtanden. TENK har bl.a. tagit till regel att delegationen inte behandlar frågor som gäller omdömen om ansökningar om forskningsfinansiering. En fråga i anslutning till ett sakkunnigutlåtande vid domstol beträffande möjligheterna till bedömning av GVP fördes av TENK vidare till att ställas till den berörda forskarens bakgrundsorganisation.

4 Samarbete, initiativ samt publikations- och informationsverksamhet

TENK har aktivt följt med diskussionerna om forskningsetik i media och den relaterade publikationsverksamheten, och har tagit del i debatten. Ett ärende som var mycket aktuellt under år 2010 var sambandet mellan vaccinering mot svininfluensa och fallen av narkolepsi bland barn och unga. En viktig del av delegationens publikationsverksamhet skedde via seminarieföredrag (BILAGA 2) och artiklar som publicerats av delegationsmedlemmarna (BILAGA 3). – Under år 2010 begärdes inga sakkunnigutlåtanden av TENK.

Medlemmarna i TENK deltog aktivt i både rikstäckande och lokala etiska kommittéer (BILAGA 4). TENK har börjat koordinera grundandet av och verksamheten inom kommittéerna för etikprövning inom humanvetenskaplig forskning.

På hösten publicerades en skrift om TENKs verksamhet och målsättningar, på finska, svenska och engelska, i syfte att stärka TENKs igenkänningsfaktor. TENK arbetar fortfarande aktivt för att göra GVP-anvisningarna bättre kända. Anvisningarna finns på TENKs webbplats, och skriften om GVP fås gratis på TENKs byrå. Skriften har också funnits till utdelning vid de evenemang som TENK anordnat. En ny upplaga av anvisningarna har trycks.

5 Internationell verksamhet

TENKs ordförande **Krista Varantola** utnämndes till representant för Vetenskapliga Samfundens delegation i kommittén All European Academies (ALLEA) Standing Committee on Science & Ethics (SCSE). Hon deltog i kommitténs möte i Paris 2 - 3.11.2010. Likaså höll delegationens tidigare ordförande **Eero Vuorio** ett föredrag med titeln *How to Revise National Research Guidelines in the Changing International Landscape* vid den andra forskningsetiska världskongressen i Singapore 22.7.2010.

Andra internationella möten där delegationens ordförande, medlemmar eller generalsekreterare deltog, var följande:

Ordförande **Krista Varantola**:

- European Science Foundation (ESF) Membership Forum: 3rd Workshop (Working Group Meeting). Split, Kroatien 22.3.2010.
- 2nd World Conference on Research Integrity. Singapore 21 – 24.7.2010.
- ESF Membership Forum: 4th Workshop (Working Group Meeting). Rom, Italien 11.11.2010.

Generalsekreterare **Sanna Kaisa Spoof** och assistent **Heidi Laine** gjorde 6 – 10.12.2010 en studieresa till Bryssel och Paris. På resans program stod bl.a. besök i EU-parlamentet och Finlands permanenta delegationer vid både OECD och UNESCO.

6 Personal och ekonomi

TENK hade år 2010 en heltidsanställd generalsekreterare och en assistent som delegationen hade tillsammans med delegationen för informationsspridning. VSD anordnade sommaren 2010 tillsammans med TENK rekrytering av en ny generalsekreterare. Likaså anställdes en projektarbetare för perioden 4.10 – 31.12.2010. TENK hade också tillgång till datatekniska och andra tjänster som tillhandahölls av VSD, samt möjlighet att för konferenser och seminarier disponera över lokaliteter i Vetenskapernas hus.

Undervisnings- och kulturministeriet hade till TENKs disposition för år 2010 anvisat inalles 120 000 €. 10 000 € av detta anslag hade öronmärkts för verksamhetskostnader och 25 000 € för publikations-, seminarie- och resekostnader. Administrationen av dessa medel övergick vid inledningen av år 2010 från ministeriet till VSD. Skötseln av löne- och byråkostnaderna för TENKs del hade redan tidigare övertagits av VSD.

Denna verksamhetsberättelse har framlagts för forskningsetiska delegationens möte den 3 maj 2011.

Krista Varantola
Ordförande

Sanna Kaisa Spoof
Generalsekreterare

LIITE 1



TUTKIMUSEETTINEN
NEUVOTTELUKUNTA
FORSKNINGSETISKA
DELEGATIONEN

ETIKPRÖVNING I HUMANVETENSKAPERNA

Tutkimuseettinen neuvottelukunta järjestää koulutustilaisuuden yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja tutkimuslaitosten eettisille toimikunnille ja muille kiinnostuneille. Tilaisuuteen on vapaa pääsy.

Tapahtumapaikka ja aika: Tieteiden talo, sali 104, Kirkkokatu 6, Helsinki, tiistai 2.11.2010, klo 12–16.

OHJELMA

klo 12.15–12.30 Tilaisuuden avaus

– Tutkimuseettisen neuvottelukunnan varapuheenjohtaja, professori **Veikko Launis** (TY)

klo 12.30–13.15 Ihmistieteiden eettisten periaatteiden esittely

– Eettiset periaatteet valmistelleen työryhmän pj, kehittämisspällikkö **Arja Kuula** (Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, TaY)

klo 13.15–14.00 Mitä eettinen ennakoarviointi on?

– Tutkimuseettisen neuvottelukunnan varapuheenjohtaja, professori **Veikko Launis** (TY)

klo 14.00–14.30 Kahvitarjoilu

klo 14.30–15.00 Sosiaalityön tutkimuksen eettinen ennakoarviointi

– Yliopistonlehtori **Elina Virokannas** (HY)

klo 15.00–15.45 Eettisen toimikunnan työskentely

– Eettisen toimikunnan puheenjohtaja, professori **Aila Virtanen** (JY)

– Kommenttipuheenvuorot: eettisen toimikunnan puheenjohtaja, dosentti **Laura Hokkanen** (HY) ja eettisen toimikunnan puheenjohtaja, professori emeritus **Markku Ojanen** (TaY)

klo 15.45–16.00 Keskustelua

klo 16.00 Tilaisuuden päättäminen

Lisätietoja antaa tutkimuseettisen neuvottelukunnan pääsihteeri **Sanna Kaisa Spoof**, puh. 09–228 69 234 / 050–594 19 09.

Tarkempia tietoja ihmistieteiden eettisistä periaatteista ja eettisestä ennakoarvioinnista saa neuvottelukunnan kotisivulta, osoitteesta www.tenk.fi.

TERVETULOA!

LIITE 2

Förteckning över seminarier och kurser, utöver delegationens egna, som behandlat forskningsetik, i vilka delegationens ordförande, ledamöter eller generalsekreterare har hållit framföranden år 2010.

Puheenjohtaja **Krista Varantola**:

- Puheenvuoro tutkimusetiikasta ja suomalaisista käytännöistä. Tieteiden yö, Porin yliopistokeskus 24.9.2010.
- Konsultointi Suomen tavasta käsitellä tutkimuseettisiä rikkeitä. RANNIS ja Islannin tiede- ja teknologianeuvosto, Reykjavik, Islanti 9.12.2010.

Varapuheenjohtaja **Veikko Launis**:

- Ovatko rasva- ja rokete keskustelut vain nykypäivän ilmiö? Onko lääketieteen arvovalta rapautumassa? Tiedettä ja taikauskoa - selittääkö tutkimus uskomuksen? Lääketieteen toimittajien ja THL:n seminaari, Helsinki 21.10.2010.

Jäsen **Riitta Keiski**:

- Research ethics -luento How to get a PhD? Methods and practical Hints -jatko-opintokurssilla, Infotech Oulu Graduate School. Oulun yliopisto 5.10.2010
- Research Ethics -kurssi maisterivaiheen opiskelijoille, Prosessi- ja ympäristötekniikan osasto, Oulun yliopisto.

Jäsen **Pirkko Walden**:

- Research ethics -luento tietojärjestelmätieteen maisteri- ja tohtoriopiskelijoille, Åbo Akademi 22. ja 25.11.2010.

Edellisen neuvottelukunnan jäsen **Arja Kuula**:

- Miten tietovarannot liittyvät etiikkaan ja viestintään? Tutkimusaineistojen elinkaari. Tutkijakoulujen hakuinfo ja tutkijan työelämätaidot. Suomen Akatemia 10.3.2010.
- Tieteen avoimuuden eettiset huolenaiheet lasten ja nuorten tutkimuksessa. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka -seminaari. Helsinki 12.4.2010.
- Panel: Confidentiality and Access Concerns of the Social Sciences and Human Subjects Ethics Review Boards. IASSIST Conference, Cornell University, Cornell, Yhdysvallat 3.6.2010.
- Open Access ja tutkimusaineistot. Mitä saan käyttää? Tekijänoikeus ja tutkimus- ja julkisaineistot. IPR-Center, Helsinki 14.9.2010.
- Tutkimuksen eettisen ennakkoarvioinnin periaatteet. Ihmistieteellisen tutkimuksen eettinen ennakkoarviointi Tampereella -seminaari. Tampereen yliopisto 17.11.2010.
- Ethics review system and researching minors. National University of Ireland, Maynooth, Irlanti 24.11.2010.
- Should we reconsider our ethics? National University of Ireland, Maynooth, Irlanti 25.11.2010.

Pääsihteeri **Liisa Nieminen**:

- Alustus Helsingin yliopiston keskustakampuksen etiikkailtapäivässä. Helsingin yliopisto 14.4.2010.

Pääsihteeri **Sanna Kaisa Spoof**:

- Tutkimuseettisen neuvottelukunnan puheenvuoro. Ihmistieteellisen tutkimuksen eettinen ennakkoarviointi Tampereella -seminaari. Tampereen yliopisto 17.11.2010.

LIITE 3

Artiklar och andra publikationer samt intervjuer som delegationens medlemmar författat eller medverkat i

Puheenjohtaja **Krista Varantola**:

- Tutkimusetiikka ja mittaamisen autuus. Acatiimi 8/2010.

Varapuheenjohtaja **Veikko Launis**:

- Terveysteknologian teknologia – mahdollisuudet ja uhat. Teoksessa Kehityksen eturintamassa. Invalidisäätien juhla- ja tutkimusraportti 2010. Invalidisäätien, Helsinki 2010, 28–32.
- Rokottamisen etiikasta keskusteltava avoimesti. Turun Sanomat 16.9.2010.
- Pandemiaetiikka. Suomen Lääkärilehti 2010:65 (49): 4114–4116.
- Haastattelu aiheesta rokotteisiin liittyvät eettiset näkökohdat YLE:n MOT-ohjelmassa 20.9.2010.

Edellisen neuvottelukunnan jäsen **Arja Kuula**:

- Alaikäisiltä kerätyn aineiston arkistoinnin ja jatkokäytön etiikka. Teoksessa Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka, toim. Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki 2010, 213–235.
- Kuula, Arja & Tiitinen, Sanni: Eettiset kysymykset ja haastattelujen jatkokäyttö. Teoksessa Haastattelun analyysi, toim. Johanna Ruusuvaara, Pirjo Nikander, Matti Hyvärinen. Vastapaino, Tampere 2010, 446–459.
- Aineiston arkistoinnin etiikka. Kolumnit http://www.kommentti.fi/sivu.php?artikkeli_id=812 Nuorisotutkimuksen verkkokanava 2010.

LIITE 4

TENK-delegaternas medlemskap i nationella och lokala forskningsetiska organ år 2010

Varapuheenjohtaja **Veikko Launis**:

- Geenitekniikan lautakunnan (GTLK) jäsen -30.6.2010
- Valtioneuvoston asettaman eläinkoelautakunnan jäsen
- Lääketieteellisen tutkimuseettisen jaoston (TUKIJA) varajäsen -30.9.2010
- Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin eettisen toimikunnan jäsen
- Turun yliopiston eettisen toimikunnan puheenjohtaja 1.1.2010-30.6.2010 ja varsinainen jäsen 1.8.2010-

Jäsen **Riitta Keiski**:

- Oulun yliopiston etiikka-työryhmän puheenjohtaja

Jäsen **Irma Mikkonen**:

- Savonia-ammattikorkeakoulun tutkimuseettisen toimikunnan jäsen

Jäsen **Jussi Simpura**:

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuseettisen työryhmän puheenjohtaja